

Sångsvanens rastperiod och val av jordbruksmark vid sjön Tysslingen

FAKTABLAD FRÅN VILTSKADECENTER 2010-5

FOTO: JOHAN MÅNSSON

Flygande sångsvan.

Sångsvanar kan orsaka skador på grödor när de söker efter föda på jordbruksmark. Dessa skador kan medföra ekonomiska förluster för lantbrukarna. Särskilt stora skador kan uppkomma under de delar av året som svanarna samlas i stora flockar, vilket till exempel sker när de rastar under flytten mot häckningsplatserna. Under rasterna används tiden bland annat till att bygga upp energireserver genom bete.

Huvuddelen av de skador som rapporteras sker i samband med flytten i februari – april. Det är främst skador på rapsfält som rapporteras, men även skador på spannmål och vallgrödor förekommer. Populationen av sångsvan har ökat stadigt sedan fridlysningen 1927 och vi kan förmodligen förvänta oss att omfattningen av skador kommer att öka i takt med att populationen fortsätter att växa.

Våren 2010 genomförde Viltskadecenter en studie i syfte att öka kunskapen om sångsvanarnas rastmönster och val av åkrar vid rastplatserna. Vi fokuserade på tre av de faktorer som

delvis kan förklara omfattningen av skador vid rastplatser:

1. Antalet sångsvanar inom ett specifikt område.
2. Tiden svanarna spenderar i området.
3. Vilka fält svanarna väljer.

Studien genomfördes vid sjön Tysslingen i Närke, en viktig rastplats för svanarna i Sverige (på våren rastar mellan 3 000 – 4 000 svanar där samtidigt). Under rastperioden utfodras fåglarna med spannmål på ett fält vid sjöns norra del, som avsatts för detta ändamål.

Räkningar och väderförhållanden

Sedan 2001 och framåt har Stiftelsen Tysslingen räknat antalet sångsvanar under rastperioden. Detta sker i stort sett dagligen när svanarna anländer till utfodringsplatsen på morgonen. Resultaten har rapporterats till Artportalen (www.artportalen.se). Med hjälp av dessa uppgifter har vi tittat på rastperiodens längd, början och slut i relation till vädret (temperaturen). Vi definierade rastperioden som den tid antalet svanar var fler än hundra i området. Medeltemperatur för de två sista veckorna av februari (tiden då sångsvanarnas flytt kan förväntas börja vid goda förhållanden) erhöles från SMHI.

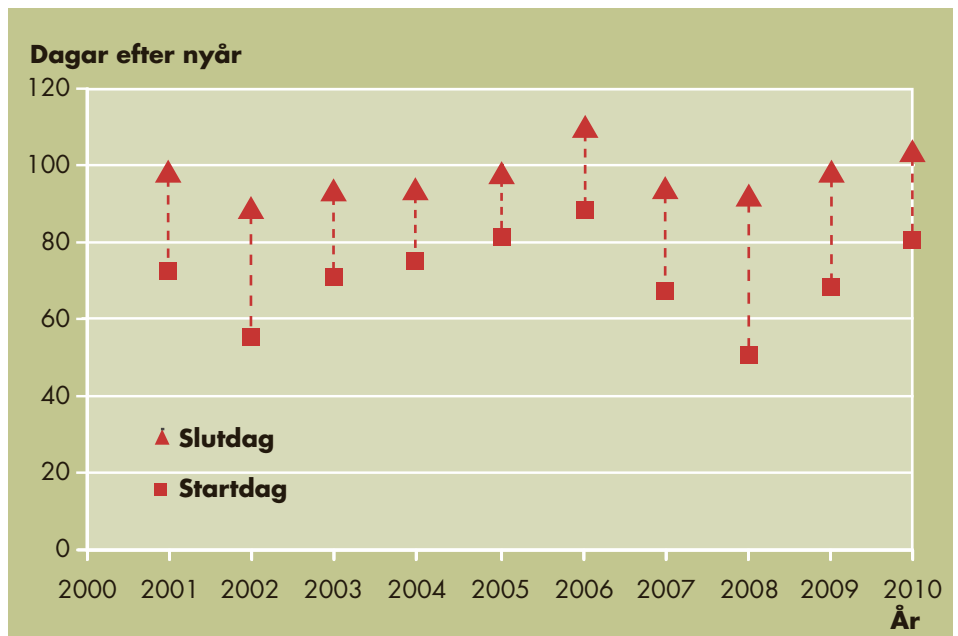
Inventering av sångsvanar i intilliggande jordbruksområde

I mars och april observerades sångsvanar på jordbruksmark i ett 12 200 ha stort område kring Tysslingen. Observationerna gjordes från bil längs en 65 km lång slinga genom området. Vid varje observation noterades hur många sångsvanar som sågs samt information om var flockarna befann sig. Svanarnas val av fält relaterades senare till typ av gröda och avstånd till olika landskapsvariabler som skogskant, övernattningsplats och utfodring.

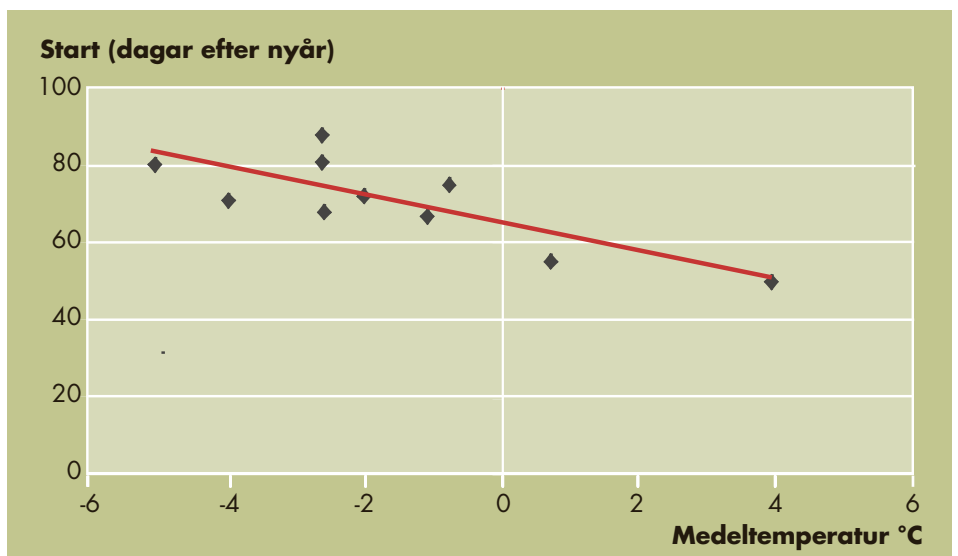
Temperaturen påverkar rastperiodens start

Mellan åren 2001 och 2010 har starten för rastperioden inletts mellan 19 februari och 29 mars (50 till 88 dagar efter nyår (figur 1)). Längden på rastperioderna har varierat mellan 17 och 43 dagar.

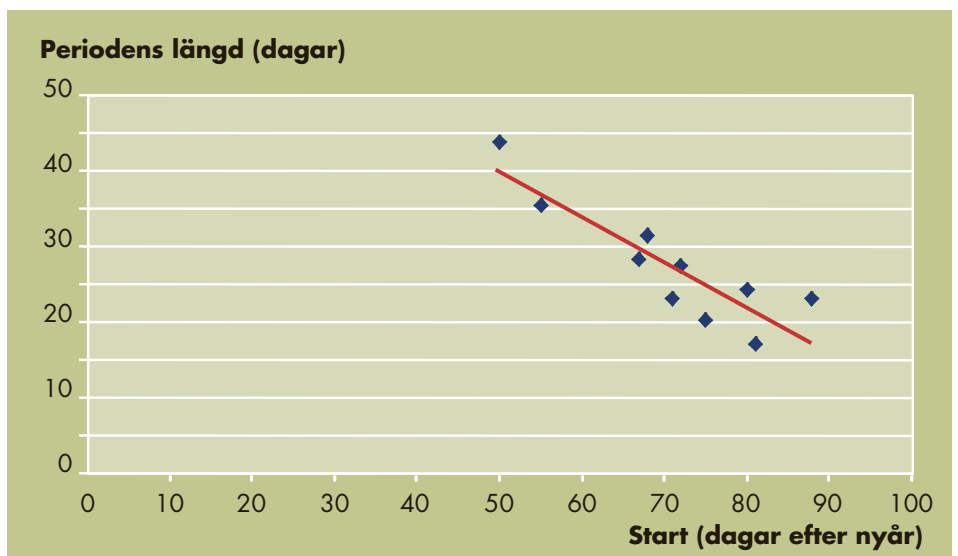
Starten på rastperioden hänger samman med medeltemperaturen de två sista veckorna i februari uppmätt i Skåne, Västergötland och Närke. Det innebär att rastperioden startar tidigare under år med hög medeltemperatur och senare under år med låg medeltemperatur (figur 2). Detta faktum är egentligen ingenting märkligt, eftersom svanarna är relativt beroende av öppet vatten. Mer anmärkningsvärt är dock att medan rastperiodens längd är starkt kopplad till dess start, så saknas liknande samband till dess slut. En

Figur 1. Dagar efter nyår (med mer än 100 sångsvanar) som rastperioderna startar och avslutas. Längden på rastperioden (längden på den streckade linjen) varierar relativt mycket mellan olika år.

Figur 2. Rastperiodens start (fler än 100 sångsvanar observerade) i relation till medeltemperatur 15 till 28 februari 2001-2010 (uppmätt i Vänersborg).

Figur 3. Rastperiodens längd i förhållande till starten på rastperioden (fler än 100 sångsvanar observerade). En tidigare start leder till en längre period med många fåglar i området.

Sångsvanar vid Tysslingen i maj 2010.

tidig start ger således en längre period med många fåglar jämfört med en sen start (figur 3).

Var befinner sig sångsvanarna under rastperioden?

Majoriteten av sångsvanarna i studieområdet uppehöll sig på utfodringsplatsen eller i den intilliggande sjön under studieperioden. Under fältperioden uppgick summan av de dagliga räkningarna till ungefär 24 000 sångsvanar i området, varav endast 6 % räknades på jordbruksmark. Totalt observerades 36 flockar på jordbruksmark. Antalet svanar per observation (flock) varierade mellan 1 och 162 individer.

Svanflockarna prioriterade stubbåkrar (tröskade spannmålsfält) framför andra fält. Därefter valde de att uppehålla sig på betesmark, plöjda fält och höstsådd spannmål, i nämnd ordning. Endast en liten del av området bestod av betesvall och höstraps, men dessa fält utnyttjades endast i liten omfattning. I princip samtliga observationer av sångsvan gjordes på

översvämmade delar av fält. Avstånd till skog, utfodrings- eller övernattningsplatser verkade inte påverka svanarnas val av uppehållsplats. Flockarna befann sig i genomsnitt på ett avstånd av 4 km (min 150 m och

max 7 680 m) från övernattningsplatsen i sjön, 5 km (min 470 m och max 7 900 m) från utfodringsplatsen samt 0,3 km (min 20 m och max 810 m) från närmsta skogskant.

Sångsvanar som besökte åkrar inventerades från bil, genom att spana längs en given runda i studieområdet.

Sångsvanarna har under de senaste decennierna ökat i antal. De har även återtagit sitt ursprungliga utbredningsområde och häckar på mossar, myrar och i mindre sjöar över hela landet.

Slutsats

Vår studie visar att starten för sångsvanarnas rastperiod styrs av väderförhållanden (temperaturen i slutet av februari). Det finns även en stark koppling mellan tiden för rastperiodens start och hur lång den blir, vilket innebär att antalet fåglar som uppehåller sig i ett område (och därmed risken för skador) kan variera mellan år. År med sen vår innebär en kortare period med många fåglar på rastplatserna. Detta innebär svårigheter att förutsäga risken för skador från ett år till ett annat (liksom kostnaderna för dessa). Om vi får ett varmare

klimat i framtiden kan man förvänta sig att rastperiodernas inledning och längd förändras, vilket skulle kunna innebära ett högre betestryck på rastlokaler i Mellansverige.

Sångsvanarnas val av stubbåkrar skapar ingen ekonomisk förlust för lantbrukaren, då grödan redan är skördad. Stubbåkrarna ger därmed en avlastning i områden med känsliga grödor. Att spara så många stubbåkrar som möjligt och vänta med att plöja tills rastperioden är över är ett effektivt sätt att förebygga skador. Utfodringen i Tysslingen visar att även detta är en bra metod för att locka och styra svanarna till platser där de inte gör skada.

Mer att läsa

Hämäläinen L. 2010. *Stopover duration and field site selection by whooper swan (Cygnus cygnus) at Lake Tysslingen, Sweden*. Examensarbete 2010:15, Institutionen för ekologi, SLU.

Brazil M. 2003. *The whooper swan*. T & A D Poyser, London

de Jong A. 2010. *Tempo-spatial patterns of foraging by birds in mosaic agricultural landscapes*. Lic. thesis. Dept. of Wildlife, Fish, and Environmental Studies, SLU.

Faktabladet har skrivits av:

Louise Hämäläinen, Johan Månsson och Maria Levin.

ISBN: 978-91-86331-23-8

**VILTSCADE
CENTER**

**Grimsö Forskningsstation
730 91 Riddarhyttan**

**Telefon: 0581-920 70
www.viltskadecenter.se
viltskadecenter@slu.se**

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.